

PODSTAWY KASACYJNE W PROCESIE CYWILNYM

redakcja naukowa Maciej Rzewuski

Arkadiusz Bieliński, Joanna May, Aneta Mendrek
Magdalena Rzewuska, Maciej Rzewuski
Bartosz Trocha, Ireneusz Wolwiak

BIBLIOTEKA SĄDOWA

PODSTAWY KASACYJNE W PROCESIE CYWILNYM

redakcja naukowa Maciej Rzewuski

Arkadiusz Bieliński, Joanna May, Aneta Mendrek
Magdalena Rzewuska, Maciej Rzewuski
Bartosz Trocha, Ireneusz Wolwiak

BIBLIOTEKA SĄDOWA

Stan prawny na 16 września 2024 r.

Recenzent

Dr hab. Kinga Flaga-Gieruszyńska, profesor Uniwersytetu Szczecińskiego

Wydawczyni

Małgorzata Stańczak

Redaktorka prowadząca

Joanna Tchorek

Opracowanie redakcyjne

Anna Popławska

Projekt okładek serii

Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

Poszczególne rozdziały napisali:

Arkadiusz Bieliński – rozdz. IV

Joanna May – rozdz. V

Aneta Mendrek – rozdz. II

Magdalena Rzewuska – rozdz. VI

Maciej Rzewuski – rozdz. III

Bartosz Trocha – rozdz. VII

Ireneusz Wolwiak – rozdz. I

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2024

ISBN 978-83-8390-074-2

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. +48 728 313 462

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	11
Wprowadzenie.....	15
Rozdział I	
Naruszenie prawa materialnego przez błędną wykładnię	
<i>(Ireneusz Wolwiak)</i>	<i>19</i>
1. Uwagi wprowadzające	19
2. Wykładnia przepisów prawa materialnego	22
2.1. Uwagi wstępne	22
2.2. Koncepcje wykładni.....	26
2.2.1. Wykładnia klaryfikacyjna.....	31
2.2.2. Wykładnia derywacyjna.....	37
2.2.3. Analiza dalszych postulatów w zakresie wykładni	42
2.2.4. Reguły wnioskowania	49
3. Błędną wykładnią prawa materialnego jako podstawa skargi kasacyjnej.....	56
3.1. Istota zarzutu błędnej wykładni prawa materialnego ...	56
3.2. Stanowisko Sądu Najwyższego w przedmiocie wykładni prawa materialnego	68
3.3. Sporządzenie zarzutu błędnej wykładni prawa materialnego.....	72
4. Podsumowanie.....	76

Rozdział II

Naruszenie prawa materialnego przez niewłaściwe

zastosowanie (<i>Aneta Mendrek</i>)	79
1. Uwagi wprowadzające	79
2. Pojęcie prawa materialnego w rozumieniu pierwszej podstawy kasacyjnej.....	81
3. Naruszenie prawa materialnego – zagadnienia szczegółowe	83
3.1. Naruszenie <i>lex contractus</i> z perspektywy pierwszej podstawy kasacyjnej.....	83
3.2. Charakter autonomicznych źródeł prawa pracy.....	85
3.3. Odróżnienie prawa materialnego i procesowego.....	86
3.4. Prawo kolizyjne i prawo obce	92
3.5. Naruszenie przepisów regulujących warunki uznania orzeczenia sądu państwa obcego lub wyroku sądu polubownego	94
3.6. Rozgraniczenie sfery faktów od sfery prawa	95
3.7. Poprawne sformułowanie skargi kasacyjnej	98
3.8. Objęcie pierwszą z podstaw kasacyjnych naruszenia prawa materialnego niewytkniętego w postępowaniu apelacyjnym.....	101
4. Wzajemna relacja podstaw kasacyjnych	102
5. Wzajemna relacja obu postaci naruszenia prawa materialnego.....	105
6. Niewłaściwe zastosowanie prawa materialnego.....	107
7. Skutki niewłaściwego określenia postaci naruszenia prawa materialnego.....	115
8. Braki w ustaleniach faktycznych jako niewłaściwe zastosowanie prawa materialnego (błąd subsumcji)	121
9. Podsumowanie.....	124

Rozdział III

Naruszenie przepisów postępowania, które mogło mieć

istotny wpływ na wynik sprawy (<i>Maciej Rzewuski</i>)	127
1. Uwagi wprowadzające	127
2. Naruszenie przepisów postępowania	128

2.1. Przepisy postępowania a przepisy prawa materialnego.....	128
2.2. Zarzut naruszenia przepisów postępowania.....	131
2.3. Ograniczenie naruszenia przepisów postępowania do sądu drugiej instancji.....	135
3. Związek kauzalny między naruszeniem przepisów postępowania a kształtem zaskarżonego rozstrzygnięcia...	137
4. Istotność naruszenia przepisów postępowania.....	142
5. Nieważność postępowania jako podstawa kasacyjna	148
6. Wybrane zagadnienia szczegółowe.....	152
6.1. Wady uzasadnienia orzeczenia jako podstawa kasacyjna.....	152
6.2. Zarzut naruszenia art. 382 k.p.c.....	156
6.3. Naruszenie przepisów postępowania w ujęciu transgranicznym.....	159
7. Podsumowanie.....	159

Rozdział IV

Naruszenie podstawowych zasad porządku prawnego (udział w postępowaniu kasacyjnym Prokuratora

Generalnego) (Arkadiusz Bieliński).....	161
1. Uwagi wprowadzające	161
2. Podmioty szczególnie uprawnione	163
3. Status prokuratora na gruncie postępowania kasacyjnego...	166
4. Możliwość wniesienia kilku skarg kasacyjnych w tożsamej sprawie.....	170
5. Podstawy skargi kasacyjnej wnoszonej przez Prokuratora Generalnego	172
6. Weryfikacja spełnienia przesłanki kwalifikowanej przez Prokuratora Generalnego.....	177
7. Podsumowanie.....	179

Rozdział V

Naruszenie konstytucyjnych wolności albo praw człowieka i obywatela (udział w postępowaniu kasacyjnym Rzecznika Praw Obywatelskich) (Joanna May)

1. Uwagi wprowadzające	181
------------------------------	-----

2. Status i uprawnienia Rzecznika Praw Obywatelskich	183
3. Legitymacja Rzecznika Praw Obywatelskich.....	186
4. Wniesienie skargi kasacyjnej przez Rzecznika Praw Obywatelskich.....	189
5. Prymat interesu prywatnego nad interesem publicznym...	191
6. Kwalifikowana podstawa skargi kasacyjnej.....	192
7. Konstytucyjne wolności oraz prawa człowieka i obywatela	195
8. Podsumowanie.....	199

Rozdział VI

Naruszenie praw dziecka (udział w postępowaniu

kasacyjnym Rzecznika Praw Dziecka) (Magdalena

<i>Rzewuska</i>).....	201
1. Uwagi wprowadzające	201
2. Kompetencje Rzecznika Praw Dziecka	202
3. Wniesienie skargi kasacyjnej przez Rzecznika Praw Dziecka.....	206
4. Podstawy skargi kasacyjnej wnoszonej przez Rzecznika Praw Dziecka.....	209
5. Istota praw dziecka	215
6. Pojęcie „dziecko”	219
7. Zasada dobra dziecka.....	223
8. Przykłady skarg kasacyjnych wniesionych przez Rzecznika Praw Dziecka	226
9. Podsumowanie.....	230

Rozdział VII

Zarzuty dotyczące ustalenia faktów lub oceny dowodów

<i>(Bartosz Trocha)</i>	233
1. Uwagi wprowadzające	233
2. Geneza regulacji art. 398 ³ § 3 k.p.c.	234
3. Istota regulacji art. 398 ³ § 3 k.p.c.....	242
3.1. Uwagi ogólne – identyfikacja węzłowych problemów...	242
3.2. Pojęcie zarzutów dotyczących ustalenia faktów	246
3.3. Pojęcie zarzutów dotyczących oceny dowodów	252
3.4. Cel zakazu z art. 398 ³ § 3 k.p.c.....	257

4. Przepis art. 398 ³ § 3 k.p.c. a podstawa kasacyjna dotycząca naruszeń prawa procesowego.....	263
4.1. Uwagi ogólne.....	263
4.2. Przepis art. 398 ³ § 3 k.p.c. a naruszenia dotyczące gromadzenia i weryfikowania twierdzeń o faktach	265
4.3. Przepis art. 398 ³ § 3 k.p.c. a naruszenia dotyczące uzasadnienia wyroku sądu drugiej instancji w zakresie jego podstawy faktycznej	270
4.4. Przepis art. 398 ³ § 3 k.p.c. a naruszenia wybranych przepisów o postępowaniu apelacyjnym	274
4.5. Konsekwencje pośredniego zakwestionowania ustalenia faktów lub oceny dowodów w ramach podstawy kasacyjnej z art. 398 ³ § 1 pkt 2 k.p.c.....	277
5. Przepis art. 398 ³ § 3 k.p.c. a podstawa kasacyjna dotycząca naruszeń prawa materialnego	278
6. Konsekwencje naruszenia przez stronę zakazu z art. 398 ³ § 3 k.p.c.....	287
7. Podsumowanie.....	291
Bibliografia.....	293
O Autorach.....	309

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

d.k.p.c.	– rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 29.11.1930 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 1932 r. Nr 112, poz. 934); utraciło moc
EKPC	– Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.)
k.c.	– ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2024 r. poz. 1061 ze zm.)
Konstytucja RP	– Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
konwencja haska z 1980 r.	– Konwencja dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę, sporządzona w Hadze 25.10.1980 r. (Dz.U. z 1995 r. Nr 108, poz. 528 ze zm.)
k.p.	– ustawa z 26.06.1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. z 2023 r. poz. 1465 ze zm.)
k.p.c.	– ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2023 r. poz. 1550 ze zm.)
k.r.o.	– ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2023 r. poz. 2809)
nowelizacja k.p.c. z 22.12.2004 r.	– ustawa z 22.12.2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2005 r. Nr 13, poz. 98)
pr. prok.	– ustawy z 28.01.2016 r. – Prawo o prokuraturze (Dz.U. z 2024 r. poz. 390)

reg. prok.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 7.04.2016 r. – Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury (Dz.U. z 2023 r. poz. 1115 ze zm.)
u.RPD	– ustawa z 6.01.2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz.U. z 2023 r. poz. 292)
u.RPO	– ustawa z 15.07.1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz.U. z 2024 r. poz. 1264)

Czasopisma i zbiory orzecznictwa

KPP	– „Kwartalnik Prawa Prywatnego”
MoP	– „Monitor Prawniczy”
NP	– „Nowe Prawo”
OSN	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego (od 1945 r. do 1962 r.)
OSNC	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna (od 1995 r.)
OSNC-ZD	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna – Zbiór Dodatkowy
OSNP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych (od 2003 r.)
OSP	– „Orzecznictwo Sądów Polskich”
OSPika	– Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
OTK-A	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego; zbiór urzędowy, Seria A
Pal.	– „Palestra”
PiP	– „Państwo i Prawo”
PPC	– „Polski Proces Cywilny”
PPiA	– „Przegląd Prawa i Administracji”
PS	– „Przegląd Sądowy”
Prok. i Pr.	– „Prokuratura i Prawo”
Rej.	– „Rejent”
RPEiS	– „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”
SC	– „Studia Cywilistyczne”
SPE	– „Studia Prawno-Ekonomiczne”
Zb. Urz.	– Zbiór Urzędowy orzecznictwa Sądu Najwyższego Izby Cywilnej (do 1939 r.)

Inne

Legalis

– System Informacji Prawnej Legalis

LEX

– System Informacji Prawnej LEX

WPROWADZENIE

Przeobrażenia ustrojowe z lat 90. ubiegłego wieku skutkowały szeregiem zmian w porządku prawa polskiego, w tym także w zakresie formuły procesu cywilnego. Odejście od zasady prawdy obiektywnej, przy wyraźnym ograniczeniu aktywnej roli sądu cywilnego w zakresie postępowania dowodowego, przyczyniło się do wzmocnienia zasad kontradyktoryjności, dyspozycyjności i równości stron, a w konsekwencji – pozwoliło na nowo zidentyfikować role stron postępowania i zasady ich procesowej aktywności. W nowym świetle zaczęto też postrzegać instytucję skargi kasacyjnej oraz zakres i znaczenie tego środka.

Skarga kasacyjna w obecnym kształcie i formule została wprowadzona do polskiego systemu prawnego ustawą z 22.12.2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych¹. Do momentu wejścia w życie wskazanej nowelizacji w postępowaniu cywilnym od orzeczeń sądu drugiej instancji przysługiwała kasacja. Jak wskazywano w uzasadnieniu projektu wspomnianej ustawy z 22.12.2004 r., skarga kasacyjna stała się środkiem zaskarżenia od prawomocnych orzeczeń sądów drugiej instancji. Legitymację do jej wniesienia uzyskali także Prokurator Generalny i Rzecznik Praw Obywatelskich, a z dniem 9.11.2010 r. (tj. chwilą wejścia w życie ustawy z 24.09.2010 r. o zmianie ustawy o Rzeczniku Praw Dziecka oraz niektórych innych ustaw²) dodatkowo Rzecznik Praw Dziecka.

¹ Dz.U. z 2005 r. Nr 13, poz. 98.

² Dz.U. Nr 197, poz. 1307.

Jest poza sporem, że „konstrukcja skargi kasacyjnej jako nadzwyczajnego środka zaskarżenia podkreśla rolę środka zaskarżenia funkcjonującego głównie w celu ochrony interesu publicznego w postaci zapewnienia jednolitości wykładni oraz wkładu Sądu Najwyższego w rozwój prawa i jurysprudencki. Co istotne, skarga kasacyjna jest niepełnym środkiem zaskarżenia, służy bowiem zaskarżeniu orzeczenia i przeprowadzeniu kontroli tylko w wypadku zaistnienia określonej i ograniczonej grupy błędów, które mogą być zakwalifikowane pod jedną z podstaw kasacyjnych. W systemie ograniczonego zaskarżenia sąd ocenia prawidłowość orzeczenia na podstawie zgodności podniesionych przez skarżącego uchybień z podstawami wskazanymi w ustawie”³.

Już niemal wiek temu M. Waligórski trafnie podkreślał, iż „nie można zapominać, że skoro droga skargi kasacyjnej jest jedynym a zarazem ostatecznym w zasadzie środkiem dla usunięcia niekorzystnego dla strony orzeczenia, to strona z natury rzeczy będzie dążyć do wysunięcia wszystkich zarzutów dla wykazania niesłuszności orzeczenia. Ponieważ jednak zarzuty podlegające rozpoznaniu przez instancję kasacyjną są przedmiotowo ograniczone, to wskutek tego strony starają się niejednokrotnie pod osłoną przyczyn kasacyjnych przemycić zarzuty należące do sfery zagadnień spod oceny sądu kasacyjnego wyjętej [...]. Jest więc rzeczą sędziego kasacyjnego, aby zapobiec degeneracji instytucji kasacji, poddać sprecyzowane w skardze zarzuty swej bystrej obserwacji, zmierzającej do ocenienia, czy zarzuty te dadzą się podporządkować

³ Uwagi Sądu Najwyższego do prezydenckiego projektu ustawy o zmianie ustawy o Państwowej Komisji do spraw wyjaśnienia przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wobec małoletniego poniżej lat 15 oraz niektórych innych ustaw z dnia 16 września 2022 r., BSA II.021.39.2022, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/6733518783D64A95C12588C600468835/%24File/2528-005.pdf> (dostęp: 15.07.2024 r.). Zob. też T. Ereciński, *Ograniczenia w dostępności do kasacji w sprawach cywilnych* [w:] *Prace z prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci Sędziego Janusza Pietrzykowskiego*, red. Z. Banaszczyk, Warszawa 2000, s. 75 i n.; J. Gudowski, *Kasacja w postępowaniu cywilnym po zmianach dokonanych ustawami z dnia 12 i 24 maja 2000 r.*, PS 2001/2, s. 6 i n.; J. Gudowski, *Pogląd na kasację* [w:] *Proces cywilny. Nauka. Kodyfikacja. Praktyka. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Feliksowi Zedlerowi*, red. P. Grzegorzczak, K. Knoppek, M. Walasik, Warszawa 2012, s. 155 i n.; W. Sanetra, *O roli Sądu Najwyższego w zapewnieniu zgodności z prawem oraz jednolitości orzecznictwa sądowego*, PS 2006/9, s. 14 i n.

pod przyczyny kasacyjne prawem przewidziane, a w razie przeczącym odmówić ich rozpoznania”⁴.

Prezentowana monografia wieloautorska pt. „Podstawy kasacyjne w procesie cywilnym” jest głosem praktyków (sędziów, adwokatów, radców prawnych) i teoretyków prawa (pracowników naukowych uznanych ośrodków naukowych w kraju) dotyczącym istoty i charakteru podstaw kasacyjnych w postępowaniu cywilnym. Dzięki prezentacji i analizie bogatego dorobku judykatury oraz nauki procesu cywilnego publikacja ta zawiera próbę oceny najczęściej występujących w praktyce podstaw kasacyjnych, służących obronie interesów stron w aktualnej rzeczywistości prawnej. Jest swoistym kompendium wiedzy na temat możliwości i sposobów korzystania z procesowo dopuszczalnych środków obrony przed niekorzystnymi skutkami rozstrzygnięcia wydanego przez sąd drugiej instancji.

Sygnalizując problematykę zawartą w siedmiu rozdziałach tej książki, tytułem wstępu warto zaznaczyć, że mimo iż podstawowym zadaniem Sądu Najwyższego jest rozwiązywanie abstrakcyjnych problemów prawnych oraz stanie na straży jednolitości orzecznictwa, to jednak jest to również Sąd powołany do naprawy uchybień materialnoprawnych i procesowych, jakie wystąpiły w procesie stosowania prawa przez sąd odwoławczy.

Zagadnienie prawem dozwolonych podstaw kasacyjnych jest niezwykle interesujące nie tylko dla szeroko pojętej teorii prawa procesowego, która inspirowała do stawiania pytań naukowych i zachęca do poszukiwania odpowiedzi na nie, ale przede wszystkim z praktycznego punktu widzenia.

W opracowaniu uwzględniono zmiany procedury cywilnej wprowadzone mocą najobszerniejszej w ostatnich latach nowelizacji k.p.c. z 4.07.2019 r., jak również – w założeniu tymczasowe – rozwiązania przyjęte w tzw. tarczach antycovidowych.

⁴ M. Waligórski, *Podstawy kasacyjne procesu cywilnego w świetle różnicy między faktem a prawem*, Lwów 1936, s. 9–10.

Niniejsza książka adresowana jest przede wszystkim do praktyków stosujących prawo cywilne na co dzień, w tym zwłaszcza sędziów, adwokatów i radców prawnych. Dzięki licznym odesłaniom do ugruntowanych poglądów, ale i najnowszych trendów prezentowanych w doktrynie i orzecznictwie, powinna też zainteresować teoretyków prawa procesowego. Może w końcu stanowić materiał uzupełniający dla studentów prawa i aplikantów wszystkich zawodów prawniczych.

Rozdział I

NARUSZENIE PRAWA MATERIALNEGO PRZEZ BŁĘDNĄ WYKŁADNIĘ

Ireneusz Wolwiak

1. Uwagi wprowadzające

Prawodawca zamieszcza w Kodeksie postępowania cywilnego jako jedną z podstaw wniesienia przez stronę nadzwyczajnego środka zaskarżenia w postaci skargi kasacyjnej naruszenie przez sąd drugiej instancji prawa materialnego przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.). Przepis nie zawiera dalszej treści, która mogłaby wskazywać na odmienne rozumienie użytego w tym zdaniu spójnika „lub” jako funkтора zdaniotwórczego. Zatem ujawnia się potrzeba wprowadzenia tutaj zasad logiki formalnej. Przeniesienie zasad tej logiki na płaszczyznę prawną – przy zdaniu sobie sprawy z ograniczeń, jakie niesie ze sobą możliwość zastosowania tej regulacji do zdań tekstu prawnego (które nie dotyczą opisu rzeczywistości) – pozwala jednak na twierdzenie o występowaniu w tym wypadku alternatywy zwykłej. Prowadzi to do wniosku o dopuszczalności oparcia skargi kasacyjnej tylko na przesłance naruszenia prawa materialnego przez błędną jego wykładnię. Odrębną przesłanką będzie wówczas naruszenie prawa materialnego przez jego niewłaściwe zastosowanie. Dopuszczalne jednak staje się oparcie skargi kasacyjnej zarówno na przesłance naruszenia prawa materialnego przez jego błędną wykładnię, jak i na przesłance niewłaściwego zastosowania prawa materialnego.

W rozdziale tym dalsze uwagi będą skoncentrowane na pierwszej z wymienionych podstaw skargi kasacyjnej, jaką jest naruszenie prawa materialnego przez błędną jego wykładnię.

Ustawodawca nie odwołał się przy tym w art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c. do określonego rodzaju wykładni, w oparciu o reguły której należałoby rozważać zaistnienie przypadku wystąpienia błędu w jej przeprowadzeniu. Nie ma też zbieżności poglądów w nauce co do oznaczonej koncepcji wykładni obejmującej postanowienia przepisów cywilnego prawa materialnego. Odmienność zaprezentowanych tez co do prowadzenia wykładni pojawia się już w przedmiocie samej decyzji o konieczności jej dokonania, gdy zróżnicowanie przejawia się w stanowisku o występowaniu wyrazistej i jasnej treści przepisu. Skoro zatem ustawa nie wprowadza żadnego uregulowania co do odpowiedniego toku czynności prowadzenia wykładni przepisów prawa cywilnego materialnego, to pozostaje decyzja strony o zamieszczeniu w uzasadnieniu podstawy skargi kasacyjnej wywodu prawnego według dyrektyw jednej z koncepcji wykładni opracowanych w nauce. Ma ona wykazać błędność wykładni przeprowadzonej przez sąd drugiej instancji wraz z zaprezentowaniem jej w wymiarze prawidłowym, choć rzadkością będzie sytuacja, gdy sąd drugiej instancji dokona analizy przepisów praw materialnego zgodnie z całością metody oznaczonej wykładni. Nawet w tych wypadkach, w których sąd powołał się na wykładnię, będzie ona ograniczona do wybranej reguły jej prowadzenia, jeśli nie do poszczególnych jej elementów.

W obszarze wykładni przepisów znajdują się ponadto reguły inferencyjne. Kodeks postępowania cywilnego w treści art. 398³ § 1 pkt 1 nie zawiera także żadnych ograniczeń co do prowadzenia wykładni. Dlatego za dopuszczalne należy uznać powołanie w ramach podstawy skargi kasacyjnej, jaką jest błędna wykładnia przepisów, ich zastosowanie dla wykazania nieprawidłowości postępowania sądu drugiej instancji, który wydał orzeczenie w oparciu o przepis prawa materialnego w następstwie błędnie wyprowadzonej normy prawnej bądź braku takiej czynności przy użyciu reguł inferencyjnych. Przypadki takiego wnioskowania łączą się najczęściej z wnioskowaniem z analogii bądź z przypadkiem zastosowania *argumentum a contrario*. Sąd Najwyższy sięga w swoich rozważaniach do wnioskowania inferencyjnego w obrębie wykładni

przepisów, by wyprowadzić w oparciu o jedną z takich reguł normę zachowania strony na podstawie przepisu, który nie znalazłby bezpośredniego zastosowania. Najczęściej jest to reguła analogii z ustawy (rzadko zaś analogia z prawa). Równie rzadko można spotkać się z przypadkiem prowadzenia przez Sąd Najwyższy takiej wykładni w odwołaniu do reguł wnioskowania *a fortiori*.

Nie zawsze będzie to więc dokonanie wykładni przepisów prawa materialnego w sposób szybki i prosty. Ale też nikt nie zdejmie z sądu olbrzymiej odpowiedzialności – jak zaznaczono w doktrynie – jaka wiąże się z wydawaniem decyzji. Z zasady nie będzie bowiem ona zdeterminowana przez tekst prawa stosowanego ani przez reguły dowodowe¹. Prawodawca nie formułuje przepisów prawnych tak, by w każdej sytuacji nie budziły one wątpliwości i nie wymagały poddania ich wykładni². Norma, która ma być zastosowana, nie wyznacza jednoznacznie konkretnej decyzji jednostkowej nawet wówczas, gdy jest dostatecznie precyzyjnie sformułowana, gdy wyznacza możliwość orzeczenia tylko jednej konsekwencji prawnej i gdy znaczenie jej nie budzi wątpliwości³. Choć stwierdzenie braku wątpliwości co do treści przepisu jest tylko spojrzeniem na potrzebę prowadzenia wykładni przepisów, które nie jest w całości akceptowane w nauce. W odmiennej wypowiedzi wysuwany jest bowiem postulat konieczności interpretacji wszystkich przepisów, nawet gdy przy ogólnym zaznajomieniu się z ich treścią można uznać, że nie budzi ona wątpliwości.

Bzmienie art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c. o podstawie skargi kasacyjnej bazującej na błędnej wykładni prawa materialnego staje się uprawnieniem dla szerokiego zakresu dopuszczanych zasad prowadzenia postępowania

¹ J. Wróblewski, *Sądowe stosowanie prawa a prawotwórstwo*, PiP 1967/6, s. 877.

² J. Wróblewski, *Sądowe stosowanie prawa a prawotwórstwo...*, s. 877.

³ J. Wróblewski, *Sądowe stosowanie prawa a prawotwórstwo...*, s. 877. Przy zaznaczeniu poglądu autora co do braku konieczności wykładni przepisów, w razie gdy przepis jest sformułowany w sposób jasny – zob. uwagi w pkt 2.1.1. Natomiast Z. Ziemiński (*Problemy podstawowe prawoznawstwa*, Warszawa 1980, s. 79) podkreśla, że przepisy prawne na ogół nigdy nie polegają na sformułowaniu ściśle jednoznacznej wypowiedzi dyrektywnej, tak by wskazywały oznaczonym adresatom w określonych okolicznościach odpowiedni sposób zachowania.

dla wykazania nieprawidłowego działania sądu drugiej instancji w tym przedmiocie⁴. Szczególnie jest to istotne w momencie, gdy wykładnia nie będzie prowadzona według opracowanych przez naukę dyrektyw objętych określoną koncepcją wykładni. Uwagi strony skoncentrują się wtedy na poszczególnych wyrażeniach językowych, z dodatkowym tylko nawiązaniem do reguł wywiedzionych z obszaru wykładni językowej, systemowej i funkcjonalnej. Wprowadzenie przymusu adwokackiego w postępowaniu skargowym pozwala jednak przyjąć założenie, że zawarcie w skardze kasacyjnej uzasadnionej podstawy tego środka zaskarżenia będzie wiązało się z zamieszczeniem w niej spójnej i logicznej argumentacji prawniczej z odniesieniem jej do zasad wykładni prawniczej, nawet w razie nieprzeprowadzenia jej według ściśle wyznaczonych reguł ujętych w opracowanym modelu naukowym. Z kolei nieprzeprowadzenie wykładni w całości według takich zasad przez sąd drugiej instancji ma umożliwić twierdzenie, że znaczenie treści przepisu prawa materialnego przyjęte przez ten sąd jest błędne, i należy nadać jej znacznie, które zawarto w konkluzji przeprowadzonego wyводу prawniczego wraz z zaprezentowaną tam argumentacją.

2. Wykładnia przepisów prawa materialnego

2.1. Uwagi wstępne

Niezależnie od skróconych wywodów Sądu Najwyższego w zakresie prowadzenia wykładni przepisów, które zawarto przede wszystkim w uzasadnieniu orzeczeń dotyczących odmowy przyjęcia skargi ka-

⁴ Jak to zaznaczono jeszcze przed wejściem w życie Kodeksu postępowania cywilnego z 1930 r., istota i cele procesu cywilnego polegają na sprawdzeniu i ostatecznym ustaleniu słuszności żądań wnoszonych przez jedną osobę przeciwko innym; zob. E. Waśkowski, *System procesu cywilnego*, t. 1, *Wstęp teoretyczny. Zasady racjonalnego ustroju sądów i procesu cywilnego*, Wilno 1932, s. 97. Z dodaniem, że działalność sądów powinna polegać na podciągnięciu faktycznych okoliczności sprawy pod przepisy obowiązujące, jeśli została ona prawidłowo dokonana, to wyrok będzie słuszny, jeśli nieprawidłowo – niesłuszny (E. Waśkowski, *System...*, s. 98, 100). Przy czym wadliwość subsumcji może być rezultatem błędnego wytłumaczenia przez sąd przepisów prawnych (E. Waśkowski, *System...*, s. 100).

sacyjnej do rozpoznania bądź w motywach, które stały się podstawą rozstrzygnięcia w następstwie jej rozpoznania, należy w tym miejscu zaprezentować główne założenia koncepcji wykładni przedstawionych w nauce. Dokładniej zaś prezentacja ta będzie ograniczona do dwóch głównych metod postępowania, które pojawiają się najczęściej jako koncepcja klaryfikacyjna i koncepcja derywacyjna.

Pozwolą one na podjęcie działań prowadzących do nadania odpowiedniego znaczenia treści przepisu dla utworzenia wzoru normatywnego zachowania bądź wyprowadzenia z nich jednoznacznej normy zachowania. Umożliwi to wykazanie błędności wykładni prawa materialnego przeprowadzonej przez sąd drugiej instancji – w odwołaniu się do argumentacji każdej z metod – mimo iż art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c. nie wprowadza żadnych postanowień w przestrzeni dopuszczalności wykazywania przez stronę błędów sądu w przedmiocie dokonanej przez niego interpretacji treści przepisów prawa materialnego. Dopuszczalne stanie się przy tym zarówno nawiązanie do wykładni przeprowadzonej przez sąd, aby – w ramach polemiki z tymi argumentami – wskazać na błędy w jej przeprowadzeniu, przez co naruszone zostały w ten sposób przepisy prawa materialnego. Ale dopuszczalne będzie także przeprowadzenie wykładni w oparciu o jedną z wymienionych koncepcji dla wykazania błędności dokonanej przez sąd wykładni przepisów prawa materialnego bez takiej bezpośredniej polemiki. Natomiast w przypadku gdy w uzasadnieniu wyroku sądu drugiej instancji nie będzie zamieszczony przebieg działań zrealizowanej wykładni dotyczącej przepisów prawa materialnego, strona skarżąca i tak będzie obowiązana do samodzielnego przeprowadzenia czynności wykładni w uzasadnieniu podstawy skargi kasacyjnej. Nawiąże wówczas do metody wykładni odpowiedniej koncepcji, doprowadzając w konkluzji do wniosku o błędności wyniku wykładni, jaką sąd przeprowadził niezależnie od braku jej wyeksponowania w uzasadnieniu wyroku; chociaż nie będzie to jeszcze prawidłowo sporządzona podstawa skargi kasacyjnej. Druga jej część powinna zawierać wywód w sferze prawidłowej wykładni prawa materialnego jako podstawy rozstrzygnięcia zawartego w orzeczeniu

sądu drugiej instancji, niezależnie od posłużenia się wybraną techniką ujęcia obu tych działań⁵.

Przed omówieniem wymienionych koncepcji właściwe będzie dodanie kilku ogólnych uwag. Przedmiotem wykładni zawsze pozostaje język, w którym formułowane są przepisy prawne, dlatego wykładnia będzie zespołem czynności zmierzających do ustalenia znaczenia i zakresu wyrażeń języka prawnego⁶, niezależnie od realizacji dalszych jeszcze dyrektyw w sferze jej prowadzenia. Określa się ją jako swoisty proces myślowy polegający na ustaleniu właściwego znaczenia tekstów prawnych, które stanowią następnie podstawę zrekonstruowania poszukiwanej normy prawnej⁷, ale też jako operację polegającą na przekładzie fragmentów tekstu prawnego na wypowiedzi o wyraźnym kształcie norm postępowania jako wypowiedzi w sposób praktycznie jednoznaczny nakazujący określonym podmiotom w określonych okolicznościach podjęcie lub zaniechanie czynów jakiegoś rodzaju⁸.

⁵ Można w tym miejscu tylko zaznaczyć, że w skardze należy podać naruszone przepisy, sposób ich naruszenia oraz wyjaśnienie, na czym polega błędne zrozumienie, co dotyczy błędnego rozumienia treści lub znaczenia normy prawnej; zob. A. Niedużak, A. Sikorski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil, Legalis 2024, art. 398³, nb 8. Prawidłowo sformułowana skarga kasacyjna powinna zawierać powołanie konkretnych przepisów prawa, którym sąd uchybił (A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks postępowania cywilnego Komentarz*, Warszawa 2024, art. 398³, nb 5) wraz z podaniem sposobu jego naruszenia i wyjaśnieniem, na czym polega błędna wykładnia lub niewłaściwe zastosowanie oraz jak zdaniem skarżącego powinien być on rozumiany – zob. A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks...*, art. 398³ nb 12. W przypadku skargi kasacyjnej konieczne jest podanie, na czym polega błędna wykładnia oraz jak powinna wyglądać prawidłowa wykładnia; zob. R. Dul, *Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia a skarga kasacyjna w procesie cywilnym*, Warszawa 2015, s. 173 (szersze omówienie czynności sporządzenia skargi na podstawie naruszenia prawa materialnego zawarto w pkt 3).

⁶ J. Nowacki, Z. Tobor, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2007, s. 191, 192.

⁷ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2019, s. 67. J. Wróblewski podnosił, że wykładnia dotyczy ustalenia rzeczywistego znaczenia norm prawnych zawartych w obowiązujących przepisach prawa, co obejmuje określenie zarówno ich treści, jak i zakresu (choć bez wyjaśnienia pojęcia „norma prawna”) – J. Wróblewski, *Wykładnia prawa a terminologia prawna*, PiP 1956/5–6, s. 843.

⁸ Z. Ziemiński, *Problemy...*, s. 276; S. Wronkowska, M. Zieliński, *O korespondencji dyrektyw redagowania i interpretowania tekstu prawnego*, „*Studia Prawnicze*” 1985/3–4, s. 302.

Przedmiotem wykładni prawa cywilnego materialnego (i procesowego) są więc przede wszystkim teksty prawne. Przystąpienie do wykładni skierowanej na ustalenie normy prawnej z zakresu prawa cywilnego materialnego wymaga określenia, jaki jest werbalny sens przepisów prawnych, które stanowią źródło normy. Dla poznania tego sensu niezbędne jest wykorzystanie językowych dyrektyw wykładni odwołujących się do reguł znaczeniowych szczególnej odmiany języka ogólnego, w którym są tworzone przepisy. Jednakże zakończenie procesu wykładni powinno mieć miejsce w sytuacji zbadania wpływu na rezultaty wykładni pozostałych czynników, które mogą determinować treść przepisu⁹. Zwłaszcza, że przepisy mają postać deskryptywną, natomiast w przypadku stosowania ich w postępowaniu sądowym niezbędne staje się ich odczytanie na poziomie normatywnym, tak by uzyskać z nich normę prawną¹⁰.

Tymczasem już na etapie badania treści przepisu pojawiają się trudności, które wiążą się z użyciem przez ustawodawcę wyrażeń wieloznacznych. Poziom trudności, z jakimi trzeba się zmierzyć, podnosi drugi z elementów języka, którym są wyrażenia nieostre i niedookreślone, nawet jeśli przy wprowadzonych wymaganiach reguła wykładni derywacyjnej stara się ograniczyć zakres desygnatów takiego wyrażenia poprzez wyznaczenie dla niego odpowiednich granic¹¹.

Nie może to jednak zwalniać sędziego od wykładni prawa przeprowadzonej w sposób odpowiedzialny i zarazem powściągliwy z uwzględnieniem wszystkich, a nie tylko wybranych zasad, norm i wartości konstytucyjnych – jako przeciwstawienie się pogładowi (który można traktować także jako sposób interpretacji przepisów prawa cywilnego) o uznawaniu za prawo obowiązujące tej jego postaci, która wynika z orzeczenia sądu przy powołaniu się sędziego na konstytucyjną zasadę

⁹ M. Walasik, *Uniwersalność wykładni prawa cywilnego materialnego i procesowego*, PPC 2023/2, s. 305.

¹⁰ Z. Radwański, Z. Zieliński [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 1, *Prawo cywilne – część ogólna*, red. M. Safjan, Warszawa 2007, s. 442.

¹¹ M. Zieliński, *Wykładnia prawa. Zasady – reguły – wskazówki*, Warszawa 2017, s. 157–162. W zakresie problemów, jakie wiążą się ogólnie ze znaczeniem wyrazów nieostrych, zob. J. Odrowąż-Sypniewska, *Nieostrość* [w:] *Przewodnik po filozofii języka*, red. J. Odrowąż-Sypniewska, Kraków 2016, s. 501–535.

niezawisłości¹². Sędzia ma być rozumnym, refleksyjnym i świadomym interpretatorem. Musi znać nie tylko brzmienie przepisu, ale przede wszystkim treść prawa, do czego niezbędna jest znajomość zasad i dyrektyw wykładni oraz umiejętność posługiwania się nimi w praktyce interpretacyjnej. Powinien zatem wykorzystać koncepcję wykładni, która będzie spójnym zespołem reguł, opartym na wspólnym założeniu metodologicznym, a nie jedynie zespołem przypadkowych, niepowiązanych ze sobą dyrektyw i maksym o różnym odniesieniu tematycznym, stosownych wybiórczo i *ad hoc*¹³.

2.2. Koncepcje wykładni

Każdy podmiot, na którego decyzje wpływa obowiązujący przepis, powinien go rozumieć, a wobec tego przypisać znakom tekstu przepisu określone znaczenie¹⁴. Tekst prawny jak każde zjawisko kulturowe składa się z materialnego substratu i sensu, który jest przypisywany temu substratowi na podstawie reguł interpretacji kulturowej¹⁵. Warto jednocześnie dodać, że konwencja oznacza nie tylko czysto językowe reguły poprawności użycia określonych wyrażeń, lecz również kulturowo określone reguły racjonalności dokonywania działań określonego rodzaju¹⁶.

Wykładnia jest w większości przypadków postępowaniem, w którym występują oceny, poczynając od punktu wyjścia procesów interpre-

¹² M. Walasik, *Uniwersalność...*, s. 325.

¹³ A. Choduń, M. Zieliński, *Uzasadnianie twierdzeń interpretacyjnych z perspektywy derywacyjnej koncepcji wykładni prawa*, „Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej” 2020/2, s. 9.

¹⁴ J. Wróblewski, *Pisma wybrane*, opr. M. Zirk-Sadowski, Warszawa 2015, s. 182.

¹⁵ J. Wróblewski, *Pisma...*, s. 67.

¹⁶ A. Kozak, *Umiarkowanie konwencjonalistyczna charakterystyka orzeczenia sądowego* [w:] *Wokół problematyki orzeczeń*, red. Ł. Błaszczak, Toruń 2007, s. 177. O znaczeniu wyrażeń języka – zob. T. Szubka, *Realizm i antyrealizm semantyczny* [w:] *Przewodnik po filozofii języka*, red. J. Odrowąż-Sypniewska, Kraków 2016, s. 237–284; oraz K. Kijania-Placek, *Okazjonalność* [w:] *Przewodnik po filozofii języka*, red. J. Odrowąż-Sypniewska, Kraków 2016, s. 137–151 – o znaczeniu wyrażeń językowych wobec reguły wyznaczającej wartość semantyczną wyrażeń w kontekście ich użycia.

tacyjnych i warunków ich zastosowania aż po rozstrzygnięcie kolizji między rozbieżnymi rezultatami stosowania dyrektyw interpretacyjnych za pomocą dyrektyw interpretacyjnych drugiego stopnia¹⁷. Nie da się przy tym wykluczyć momentów oceniających, co pozwoliłoby na ujęcie czynności wykładni jako operacji czysto „mechanicznej”¹⁸. W przypadku postępowania sądowego należy jednak podkreślić ścisły związek rozumienia normy z konkretną sytuacją rozstrzygnięcia. Stopień precyzji znaczenia normy zachowania jest przy tym zrelatywizowany do potrzeb konkretnego przypadku i nie jest oceniany abstrakcyjnie w sądowym modelu stosowania prawa¹⁹.

Wstępne spostrzeżenia, jakie tutaj przedstawiono jako podwaliny pod decyzję o podjęciu wykładni przepisów, a które skupiono wokół ich treści, wywołują potrzebę udzielenia odpowiedzi na pytanie o kontynuowanie takich działań w obszarze zasad wykładni. W nauce wyrażony został pogląd o braku potrzeby prowadzenia wykładni, gdy treść przepisu jest jasna i wyraźna. Zwolennicy tej tezy przytaczają w tym miejscu łacińską sentencję: *clara non sunt interpretanda*. Skoro treść przepisu jest jasna i nie wzbudza wątpliwości, to zbędne byłoby podejmowanie dalszej aktywności w obszarze zasad wykładni. Po przeciwnej stronie znajdujemy wypowiedź nauki o konieczności przeprowadzenia interpretacji treści przepisów w każdym przypadku²⁰. Kompromisowe stanowisko ma zaś wyrażać twierdzenie o potrzebie przeprowadzenia interpretacji każdego przepisu, choć zakończenie tych czynności następuje w chwili, gdy znaczenie treści przepisu staje się jasne i wyraźne z odwołaniem się do paremii *interpretatio cessat in claris*.

¹⁷ J. Wróblewski, *Stosowanie prawa (model teoretyczny)*, PiP 1967/3, s. 379.

¹⁸ J. Wróblewski, *Stosowanie...*, s. 382.

¹⁹ J. Wróblewski, *Stosowanie...*, s. 379.

²⁰ Stanowisko odnośnie do interpretacji wszystkich wyrażen tekstów prawnych – zob. Z. Radwański, Z. Zieliński [w:] *System...*, s. 448–452 – z zastrzeżeniami co do premii: *clara non sunt interpretanda*, a co jeszcze istotniejsze w tym przypadku – *interpretatio cessat in claris*. Zob. też M. Zieliński, *Współczesne problemy wykładni prawa*, PiP 1996/8–9, s. 10–12 – z porównaniem koncepcji semantycznej i derywacyjnej; M. Zieliński, *Wyznaczniki reguł wykładni prawa*, RPEiS 1998/3–4, s. 10–11; M. Zieliński, *Derywacyjna koncepcja wykładni jako koncepcja zintegrowana*, RPEiS 2006/3, s. 100.

W doktrynie wysuwa się jednak tezę, że współczesne prawoznawstwo i praktyka orzecznicza Sądu Najwyższego skłaniają się generalnie ku zasadzie, że wszystkie wypowiedzi podlegają interpretacji – *omnia sunt interpretanda*²¹. Jednakże zakres czynności w obszarze tak pojętej interpretacji przepisów będzie już odmiennie rozumiany. Straciłby tym samym na doniosłości pogląd, że z wykładnią przepisu prawa mamy do czynienia wtedy, gdy dany podmiot ma jakieś wątpliwości co do jego znaczenia i stara się je usunąć poprzez sprecyzowanie; z dodaniem wskazówki, że działania te mogą być wyrażone słownie, a decyzja interpretacyjna jest z założenia uzasadnialna²². Wyekspozowanie poglądu o konieczności przeprowadzenia w każdym przypadku wykładni zgodnie z maksymą *omnia sunt interpretanda*²³ wyklucza więc tezę o stosowaniu wykładni w oparciu o maksymę *interpretatio cessat in claris*. Nie ma zarazem podstaw do sfinalizowania wykładni przed wykorzystaniem wszystkich dyrektyw interpretacyjnych pozwalających na uwzględnienie pełnego pozajęzykowego kontekstu, który może mieć wpływ na treść normy prawnej²⁴.

W dalszej części poglądy te zostaną ujęte w ramach zaprezentowania dwóch kanonów wykładni: klaryfikacyjnej i derywacyjnej. Przed tym studium istotne będzie jeszcze uwydatnienie występowania pojęcia normy prawnej wobec roli tej instytucji w prowadzeniu wykładni przy pominięciu poglądu o zrównaniu terminów „norma postępowania” i „przepis prawa”²⁵. Utworzenie jej – jako wzoru (modelu) postępowania²⁶ – może nastąpić przez wyznaczenie sposobu zachowania w regule, która je normuje (jest wówczas traktowana jako podstawowa jednostka prawa odpowiadająca istocie prawa). Reguła taka powinna określać czyje zachowanie się reguluje, w jakich warunkach to następuje (jako hipoteza normy), jakie zachowanie się wyznacza (dyspozycja normy), a także podawać konsekwencje, które powinny nastąpić w przypadku,

²¹ Z. Radwański, Z. Zieliński [w:] *System...*, s. 452.

²² J. Wróblewski, *Pisma...*, s. 182.

²³ M. Walasik, *Uniwersalność...*, s. 306.

²⁴ M. Walasik, *Uniwersalność...*, s. 306.

²⁵ J. Nowacki, Z. Tobor, *Wstęp...*, s. 78.

²⁶ J. Wróblewski [w:] W. Lang, J. Wróblewski, S. Zawadzki, *Teoria państwa i prawa*, Warszawa 1986, s. 342.

gdy osoba należąca do klasy osób wyznaczonych hipotezą normy – w warunkach przez nią wskazanych – nie zachowała się zgodnie z dyspozycją²⁷. Dla prowadzenia wykładni derywacyjnej nieodzowne będzie z kolei wprowadzenie pojęcia „norma kompetencyjna”. Wśród generalnych i abstrakcyjnych norm postępowania ustanowionych przez organy państwa można bowiem wyróżnić normy nakazujące czy zakazujące dokonania określonych zwykłych czynności psychofizycznych oraz normy nakazujące czy zakazujące dokonania określonych czynności prawnych w ramach normy kompetencyjnej.

Norma kompetencyjna używana jest w konstrukcji, w której adresatowi nakazuje się zachowanie w określony sposób, gdy zostanie odpowiednio dokonana przez oznaczony podmiot pewna czynność konwencjonalna. Dla właściwego zinterpretowania czynności konwencjonalnej i odczytania w związku z tym nakazu zachowania podaje się zwykle zespół reguł konstruujących realizację takiej czynności – w tym przypadku prawnej – w taki, a nie inny sposób²⁸.

Uproszczeniem byłoby przy tym utożsamianie tworzenia prawa z wydawaniem przepisów prawnych. Na podstawie takich przepisów można wyinterpretować różne zbiory norm, które mogą być ostatecznie w różny sposób usystematyzowane przy zachowaniu reguł kolizyjnych²⁹.

²⁷ J. Wróblewski [w:] W. Lang, J. Wróblewski, S. Zawadzki, *Teoria...*, s. 344. Ściślej zaś należy wydzielić dwie reguły: pierwsza będzie określała powinność zachowania się sankcjonowanego, podczas gdy druga reguła będzie określała powinność zachowania się sankcjonującego (J. Wróblewski [w:] W. Lang, J. Wróblewski, S. Zawadzki, *Teoria...*, s. 344). Choć prezentuje się także zdanie, że właściwą regułą jest tylko reguła sankcjonowana, która reguluje zachowania adresatów pierwotnych, podczas gdy sankcja jest jedynie środkiem pomocniczym – normą wtórną (J. Wróblewski [w:] W. Lang, J. Wróblewski, S. Zawadzki, *Teoria...*, s. 344); zob. też odnośnie do normy prawnej S. Grzybowski [w:] S. Grzybowski, J. Skąpski, S. Wójcik, *Zarys prawa cywilnego*, Warszawa 1988, s. 7, 11–12.

²⁸ Zob. I. Wolwiak, *Zakończenie postępowania rozpoznawczego*, Warszawa 2019, s. 43–64.

²⁹ Z. Ziemiński, *O pojmowaniu celu, zadania, roli i funkcji prawa*, PiP 1987/12, s. 26. W nauce – A. Malinowski, *Na marginesie koncepcji języka norm prawnych*, „Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej” 2020/4 – przedstawiono koncepcję modelu procesu interpretacji tekstu prawnego. Drogą poznania normy prawnej jest przeprowadzona przez prawnika wykładnia. Jej rezultatem jest zdanie deskryptywne sformułowane w języku prawniczym stwierdzające obowiązywanie i postać wyinterpretowanej normy (s. 62).

Norma prawna (norma merytoryczna) powinna zaś określać warunki, w jakich adresat normy powinien zachować się w odpowiedni sposób³⁰. Przyjmuje się bowiem, że system prawa składa się z norm udzielających kompetencji (w tym kompetencji prawodawczych) oraz norm merytorycznych³¹. Wypowiedź jest normą prawną, jeśli komuś czegoś zakazuje lub nakazuje coś czynić³², w określonych okolicznościach, w których tak wyznaczone zachowanie ma być spełnione, przez osobę oznaczoną – w sposób wyraźny lub chociażby domyślny – jako adresata³³. Jest szczególnego rodzaju normą postępowania, będąc wypowiedzią dyrektywną nakazującą lub zakazującą określonemu generalnie podmiotowi (adresatowi) w określonych okolicznościach postępować w określony sposób³⁴. Jest wypowiedzią, która na gruncie reguł znaczeniowych danego języka bezpośrednio nakazuje danej osobie podjęcie pewnego zachowania, gdy wystąpią określone okoliczności³⁵. Mimo zaś konieczności przeprowadzenia przez sąd ustaleń dla zrekonstruowania poszukiwanej normy prawnej, dokonuje on tego jedynie w zakresie niezbędnym do wydania rozstrzygnięcia w konkretnej sprawie. Wykładnia taka jest podporządkowana bezpośrednio funkcji stosowania prawa³⁶.

Całkowitą normę prawną wysławia przy tym jedno lub więcej zdań normatywnych zawartych w tekstach prawnych jako strukturalnie zupełna wypowiedź językowa opisująca kompletną regułę postępowania dla określonego rodzaju adresata. Prowadzi to zaś do wyodrębnienia języka norm prawnych wraz z koncepcją lingwistycznej postaci normy (s. 55). Zbiór wypowiedzi opisujących obowiązujące normy prawne w języku prawniczym będzie traktowany jako opis systemu prawa (s. 60).

³⁰ J. Wróblewski, *Modele systemów norm a system prawa*, SPE 1969/2, s. 23.

³¹ S. Wronkowska, *O praktycznych aspektach tak zwanej hierarchii w systemie prawa* [w:] *W poszukiwaniu dobra wspólnego. Księga jubileuszowa Profesora Macieja Zielińskiego*, red. A. Choduń, S. Czepita, Szczecin 2010, s. 428; Z. Radwański, Z. Zieliński [w:] *System...*, s. 313–314.

³² Z. Ziemiński, *Typologia norm prawnych* [w:] *Z teorii i filozofii prawa Zygmunta Ziemińskiego*, red. S. Wronkowska, Warszawa 2007, s. 109.

³³ Z. Ziemiński [w:] S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii prawa*, Poznań 1997, s. 26.

³⁴ Z. Ziemiński, *Typologia...*, s. 110; Z. Ziemiński, *Teoria prawa*, Warszawa–Poznań 1978, s. 22, 106.

³⁵ K. Świrydowicz, *W sprawie pojęcia obowiązku*, RPEiS, 1981/1, s. 87.

³⁶ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo...*, s. 67.

2.2.1. Wykładnia klaryfikacyjna

W przypadku wykładni klaryfikacyjnej wysuwa się na pierwszy plan działanie dotyczące ustalenia znaczenia danego przepisu. Znaczenie to ma następnie prowadzić do określania sytuacji, podmiotów, obiektów, do jakich norma zachowania będzie się odnosić³⁷. Sens przepisów jest zaś wątpliwy wtedy, gdy nie da się bezpośrednio określić, do jakich stanów faktycznych, zdarzeń lub obiektów przepis albo jego fragment się odnosi³⁸. Rozumienie bezpośrednie ma zatem miejsce wówczas, gdy w kontekście użycia języka prawnego nie ma wątpliwości, że rozpatrywany stan faktyczny mieści się w zakresie wyznaczonym przez przepis albo się w nim nie mieści. Jest to sytuacja izomorfii. W przypadku gdy takie wątpliwości istnieją – co określono jako cień semantyczny – powstaje sytuacja wymagająca wykładni³⁹. Klaryfikacyjna koncepcja oparta jest więc na założeniu, że każda wykładnia polega na ustaleniu znaczenia przepisów prawa⁴⁰.

Istotna jest przy tym argumentacja wiążąca się z prowadzeniem wykładni przepisów prawa przy prezentowanej koncepcji klaryfikacyjnej. Jako podstawowe zostało wprowadzone twierdzenie, że każda wykładnia powinna w ramach dążenia do usunięcia przez podmiot stosujący prawo wątpliwości interpretacyjnej odwoływać się do wykładni *sensu stricto*, tj. do wykładni językowej, systemowej i funkcjonalnej⁴¹. Przepis jasny nie wymaga jednak wykładni. Obejmuje więc ona tylko przepis, którego sens jest wątpliwy, gdy nie da się bezspornie określić, do jakich stanów faktycznych, zdarzeń lub obiektów przepis lub jego fragment ma się odnosić⁴². Nie wolno bowiem sądom prowadzić wykładni prawotwór-

³⁷ Zob. również L. Leszczyński, *O charakterze dyrektyw wykładni prawa*, PiP 2007/3, s. 29–30 (z powołaniem się na postanowienie TK z 26.03.1996 r., W 12/95, OTK 1996/2, poz. 16).

³⁸ L. Morawski, *Zasady wykładni prawa*, Toruń 2014, s. 51.

³⁹ J. Wróblewski, *Rozumienie prawa i jego wykładnia*, Ossolineum 1990, s. 58.

⁴⁰ L. Morawski, *Zasady...*, s. 15.

⁴¹ L. Morawski, *Zasady...*, s. 23.

⁴² J. Wróblewski, *Pisma...*, s. 182.